

ז. שניאור.

קונסטנטיין שפירא ואחרים

(שיחות ספרותיות).

I.

... השיחה נסבה על נביאי החברה והספרות הרוסית בשנות השמונים.

אחד מאתנו, צעיר נלהב, היה משוחח והולך:

צד לי שאחרתי להולד ולא ידעתי פנים לא את גונצארוב בעל הרוטמן „אובלומוב“, לא את טורגיניב יוצרם של „האבות והבנים“ ולא את דוסטויבסקי נביאו של „החטא וענשו“. ושלשה אלה הלא הרעידו בשעתם את כל החברה הרוסית עד היסוד. וכל זרמי החברה הרוסית של דורנו יונקים עד עתה מהם, בנחלי שוויציה משלגי האפלים...

הראשון, גונצארוב, הלא תפס וציר על יריעה רחבה את האפטיה ואפיסת הכחות של האינטליגנט הרוסי. את המשבר הפסיכולוגי ואת המעבר ההיסטורי של נכד ה„ביאורים“, שאין לו עוד לא הכח ולא הרצון העו למשול באכריו ובמשרתיו... את תולס החלוטות הרוסי יצר, זה

המתגולל תמיד בחדרו על הספה בסדרו הטורקי והנגאיקה, ירושת-אבות, נשרה מידו הרפה והוא צף על גלי הזיותיו... השד יודע לאן! זה טפוס של האפרתי, אשר נתערערו גועיו וענפיו יבשו; המט לנפל מיום ליום, כדי לפנות מקום חדש לדור חדש ולכחות עממים, אשר נחנקו עד עתה תחת כבדם של אבות אובלומוב ואבות-אבותיו... ומה גדול כחו של רוטמן זה! אפילו אם נביא בתשכון את אריכותו היתרה ואת הסרוגותיו האמנותיים, הרי סוף סוף עלינו להידות, כי אובלומוב זה כלכל גם את „גן הדובדבנים“ של משיחוב אחרי עבור שלשים שנה ויותר—וגן הדובדבנים קבל יניקה רחוקה מיצירתו של גונצארוב.

והשני, בעל ספר „האבות והבנים“—טורגיניב, פרסם בלי דעת את הניהיליזמוס הרוסי; ובאופן בלתי ישר, על-ידי באקונין, נטעהו גם על אדמת איטליה ועשה לו שם... עד היום, כשהצעירים מרוסיה מתקשים לכבד בכפרי איטליה את מקור-מחצתם בתנועות ידיהם בלבד, הם מתחכמים ודופקים באצבע צרידה על חום:

— באקוניסימו, ניהיליסימו!

ומיד נשמע קול צחוק וצוחה במחנה השומעים וההתקרבות באה מאליה.

אמנם טורגיניב בעצמו התאונן לא אחת, כי הדור הצעיר לא הבין כלל את ספרו... הוא הלא יצר את הנבז הראשי שלו בתור טפוס

ש ל י י, והרור הצעיר קבלהו בתור-חיובי, בתמיה! אבל זהו תמיד שכרו או ענשו של אמן גדול, התולדה דנה בעצמה על טיבו של „גבור“ זה או פלוני, בקרני-הרגשתה שלה היא מטפלת בו ולוקחת את החמר לבנינה לפי טעמה והשנותיה, ואל באורי-האמן עצמו לא תשים לב. לא על מה שחפץ האמן לאמר היא דנה, כי אם על מה שאמר. והאמן האמתי הלא הוא תמיד בבחינת „נופל וגלוי עינים“, אורקול המדבר מתוך התהום...

ואחרון-אחרון – דוסטויבסקי, יוצרו של „החטא וענשו“... רבש"ע! הלא את הכל, הכל תמצאו ברוטאן זה. גם את סרטינסטרה של גיטשה, גם את הסליחה ומסירת-הנפש הנוצרית היותר קיצונית ואת האמנות היותר עמוקה ואת כל המדע הפסיכופטולוגי של פינר, איסקלירול, לומברוזו וקראפט-אלבינג לשיטותיהם. ושלשה סמלים נצחיים, שלשה עמודים בדמות עונות-פלילים, שלשה אמונות גדולים של הטין-האנושי תומכים את הבנין האמנותי והנערץ, אשר שמו „החטא וענשו“: הרצה (ראסקולניקוב), השכרות (מארטילאדוב) והזימה (סוניה). וכמה רעיונות של חשבון-הנפש העיר בנו, הצעירים הבהולים עם הנטיה לשגעון, הגדלות, ראסקולניקוב זה... הנה ה„גבור“ המתפרץ בפני כל יסודות החברה הישנים והרקובים למחצה, אותם היסודות והחוקים, אשר סביב שתו עליו להנק את עלומיו ואת כשרונותיו. והוא, הוא בעצמו נעשה לשוטר, לשופט ודתליון. הוא

אוסר את אותה התפרה האנושית, שופט אותה ומוציאה בעצמו לגרדום, בדמות הזקנה שהרג ואשר שרר... ונופל שרור בעצמו תחת משא התפרה, אשר התפוצצה עליו בכבדה כשאך החל לערער את יסודה, פשמשון זה תחת חרכות ההיכל של דגון... ורק זהו ההבדל ביניהם: שמשון פת ופלשתים אתו, וראסקולניקוב נתפצץ בעצמו והפלשתים שלו עזרם הונגים עד היום על גג בית אלהיהם ועל יציעותיו סביב... לא, לא! התפרה בולתה יש לה „זכות“ לשפוט, לקום גיליוטינות חברתיות, להפין מהפכות ומטבת-אחים, להרוס במלחמה ערים מלאות תרבות עתיקה, לטמא קדושת משפחות ודתות. אבל ליחיד, לאינדיווידואם אנושי? לא! רק לגפוליונים, למוחמדים מקוממים מצבות-כבוד ובתי-מסגד אחרי מעשיהם הדומים לשלך, אך ורק מפני שמעשיהם קוליקטיביים וגדולים אדף אלפי פעמים מן המעשה שלך... שם, מבין אתה, „יופי“, רוסנטיקה, תולדה... ואצלך – טומאה, תולין, חטב לברוניקה... וההגיון היכן הוא? אין כאן שום הגיון, האדון ראסקולניקוב! מוטב שתשאל את הפית מדוע שתור הוא ואת השלג למה לבן הוא... ולכן... לכן, לסיביריה, האדון ראסקולניקוב, לעבודת פרך, האדון ראסקולניקוב!

ש ל י י, והרור הצעיר קבלהו בתור-חיובי, בתמיה! אבל זהו תמיד שכרו או ענשו של אמן גדול, התולדה דנה בעצמה על טיבו של „גבור“ זה או פלוני, בקרני-הרגשתה שלה היא מטפלת בו ולוקחת את החמר לבנינה לפי טעמה והשנותיה, ואל באורי-האמן עצמו לא תשים לב. לא על מה שחפץ האמן לאמר היא דנה, כי אם על מה שאמר. והאמן האמתי הלא הוא תמיד בבחינת „נופל וגלוי עינים“, אורקול המדבר מתוך התהום...

ואחרון-אחרון – דוסטויבסקי, יוצרו של „החטא וענשו“... רבש"ע! הלא את הכל, הכל תמצאו ברוטאן זה. גם את סרטינסטרה של גיטשה, גם את הסליחה ומסירת-הנפש הנוצרית היותר קיצונית ואת האמנות היותר עמוקה ואת כל המדע הפסיכופטולוגי של פינר, איסקלירול, לומברוזו וקראפט-אלבינג לשיטותיהם. ושלשה סמלים נצחיים, שלשה עמודים בדמות עונות-פלילים, שלשה אמונות גדולים של הטין-האנושי תומכים את הבנין האמנותי והנערץ, אשר שמו „החטא וענשו“: הרצה (ראסקולניקוב), השכרות (מארטילאדוב) והזימה (סוניה). וכמה רעיונות של חשבון-הנפש העיר בנו, הצעירים הבהולים עם הנטיה לשגעון, הגדלות, ראסקולניקוב זה... הנה ה„גבור“ המתפרץ בפני כל יסודות החברה הישנים והרקובים למחצה, אותם היסודות והחוקים, אשר סביב שתו עליו להנק את עלומיו ואת כשרונותיו. והוא, הוא בעצמו נעשה לשוטר, לשופט ודתליון. הוא

ז. שניאור.

הוֹנְסֵטְטִין שְׁפִירָא וְאַחֵרִים.

(שיחות ספרותיות.)

II

המלומד מר א—סון, ישיש כבן ששים, שהיה יושב בין המסבים ומקשיב, חכך ידיו זו בזו ופנה אל הצעיר הנלהב ואמר:

— אם כל כך נברה תשוקתך לדעת קצת פנים אל פנים את אותם שלשת הסופרים, שעליהם דברת, הנני למסור לך פרטים אחדים וקווים אופיים מעטים לצורתם הנדפסת בספריהם עד היום.

— אנו מבקשים, אנו מבקשים! — התעוררו כל המסבים.

ומעין זה שח לנו:

— בשנות בהרותי, בסוף שנות השבעים למאה שעברה, הייתי מתגורר בפטרבורג. סטודנט צעיר הייתי. ומובן מאליו, שגם לי היתה אז תשוקה גדולה לראות פנים וגם לשוחח את הסופרים הרומסים הגדולים, שהיו אז לאלהים לתלמידי-האוניברסיטה.

פעם אחת, בבקר עכור אחד, הייתי מהלך ברחובות פטרבורג, וראיתי לפני הלון בית-מסחר של חכשימים עומד איש גבה-קומה ובעל זקן. ונדמה לי, שכבר פגשתיו באיזה מקום. עמדתו מן הצד, סוקר, לבאורה, גם אני את תערוכת בית-המסחר ומסתכל בגנבה באיש ההוא. ופתאם אני נזכר: הלא זהו בעל "החטא-וענשו", בעל "השדים", "קרמאזוכ" נכו' — דוסטויבסקי! חטונתו הנדפסת היתה ידועה לכולנו...

נצבתי כנציב שיש וכולי ראיה ותמיה ומקרנות של איש כפר: אם כן, זהו, זהו האיש, שעליו חלמתי... ובמה הוא מסתכל כאן? בשעוני זהב ותכשיטים אשר בתערוכה... מה לו ולאלה? ודאי מיטה הולכת ובשלה אצלו. מין סמרדיאקוב או ראסקולניקוב במהדורה חדשה מתפרץ בדילה ושוחט את בעל בית-המסחר... והרי לך מקום לפסיכולוגיה... הלא יש לו חודשה לספר בפרוטרוט על שחיטות אנשים...

הלז הרגיש מיד בעיני הור הסוקרות אותו. גם בערפו היו לו עינים. העצבים, העצבים שלו...

הוא הסב את ראשו, ולפני הופיעה כל חזות פניו, פנים פלי שפת-דם, מצוררים וטבולים במרה של תול-מצים, ושרטוטי סנטרו מבצבצים מבין זקן אפור-ערמוני, זקן-וליקורוס, שאינו עב למדי, עד כדי להסתיר בצלו את הסנטר ואת הצואר... ועיניו צרות וחודרות, חודרות... הוא מביט בי ואני — בו. אני, סטודנט צעיר של המחלקה הראשונה או השנית למטמטיקה, תינוק. והוא — סופר מפורסם, "קדוש" ששב מסיביריה, ריבוי ליוציגר סבית-מדרשו של פטרשיביץ, שחזר בתשובה... אני מביט כהלום רעם, והוא — באיזה קצף עצור ובלתי ברור לי. ואין אתר מאתנו מתליף את מעמדו. אני — מפני שלא יכלתי, כמכושף הייתי! והוא — מפני שלא הפך. רוצה היה, כנראה, להשמידני במבטו. אני מסתכל בו והוא בי. ופתאם התחילו רשמי פניו המצוררים מרקדים. מרקדים באופן חודני, זוויות פיו התחילו להתענות ולהתנועע. ובתוך כך ירק פתאם יריקה עזה הצדה והתחיל להתרחק בצערי רגליו הגבוהות, כאלו געלב על-ידי מי שהוא. ואני הוצאתי את המטפחת, כדי למחות את הזעה שפרצה מעל מצחי, מוחה ומנחם ומגנה את עצמי כאחד:

וגם את טורגיניב וכיתי לראות באחד הימים ההם בבית אחד
מסכירי הסופרים. ראשו הגדול והסב, המרפן כמשא כבד בין כתפיו, עם
וקנו הקצר, המסורק לצדדים ואשר שיבה זרקה בו, עם בכותיו השעירות
הבהות לעומת זוהר בלוריתו וזקנו, הזכיר לי את ראשו האופי של היוגו
הצרפתי... אבל קולו של טורגיניב היה כקול אשה מצרה, קול דק וחטמנ
וצולם במקצת. חטמני – אפשר משום זה, שדבר על פי רוב צרפתית ונתחנך
רק בשפה זו. כן מצאתיו יושב שקוע בכסאו, ומתוך גופו המסובל, גוף
של „פומי־שיק“, יוצא הקול הדק אשר לו:

—... וכך בא אלי אותו טפוס, יושב ומספר ומפטפט ומקסים אותי,
לפי דעתו, בדבריו... הוא מספר ואני יושב לעומתו ו„מגלה“ אותו. כך.
מגלה... (בפירוש: „א יא יעווא ברעיו...“) ושנה לך, את מי ראיתי לפני
אני אחרי גלתי אותו ברטיוני? את „איוגיני טשיטשיקוב“ זכרוננו לברכה!
את טשיטשיקוב של גוגול. כך.

ובטון רשלני ובקול דק וצורם קצת היה יושב ומספר עוד ועוד.
חביתי לשמוע מפיו של יוצר „האבות והבנים“ דברים באש, תמונות
מרהיבות ורעיונות כעין אלו שב„רשימות הציד“ שלו. לא מיניה ולא
מקצתו. דבריו עצלים ואפורים היו, מפולפלים במעט חרוד פלונני, מעט
מאד, כמלטה-צרפתית זו, שהשמן רב בה על החומץ והפלפלון. ודאי
שהחנוך המערבי גדר גדרים בעד רגשותיו לכך יפרצו חוצה ולסוהו לדבר
תמיד על הקל והצדדי ועל זה שמרפרף ואינו משביע. ובשנפרד והלך לו,
היה לי הרגש, שראיתי את צלו של טורגיניב ולא את טורגיניב עצמו.

(עוד יבוא)

— הן מפצת לראות את דוסטויבסקי! הרי לך דוסטויבסקי!...
ובפעם השנית פגשתי ברחוב את בעל ה„אובלוטובשצינה“, את
גונצארוב. קצר קומה, מסובל במקצת ובעל פנים רכים ונפוחים מעט, עם
פימות קטנות תחת עיניו, כאלו של איש האוהב לישן הרבה אחרי ארוחת-
הצהרים. חברתיו והחלותי לצעוד אחריו פסיעה אחר פסיעה, כתיש זה,
שמהלך אחרי עגלה מלאה כרוב. הוא צועד קדימה ואני אחריו. הוא
פונה הצדה — אף אני הצדה. זה היה, לכאורה, אובלומוב בעצמו. אותן
העינים הילדותיות והעלובות קצת, אותם הצעדים המדודים, הבלתי-
בשוחים של איש האוהב את כתלי חדרו הרבה יותר משהוא אוהב את
הרחוב ואת חומותיו ואת שאונו, ואותה הצניעות, שאהבה-עצמית מסתתרה
בה והיא מגיעה עד לירי חולניות ובושה תמידית ויראת הכריות... מפניו
החורים והנפוחים קצת ניכר היה, שהוא עצמו וראי שאיננו משכים וקם,
אלא מתעטף בבקר כמה וכמה פעמים בתלט הטורקי שלו, קם ומשתטח
על הספה חליפות, עד שהוא מחליט ומתאזר עוו ורוחץ ומתלבש. בהמית
נפש של קורא ותיק, שראה פתאם לפניו את הגבור הראשי של הרומאן
המענין שקרא זה לא כבר, הייתי מהלך אחריו... גונצארוב בפזור דעתו
הכיר סוף סוף, כי מי-שהוא נטפל לו בדרכו, והתחיל להסב את ראשו
לרגעים בצניעות של חרדה; פוסע פסיעה אחת ושתיים ומציץ אחורנית, עד
שנמלך והחליט לעבור בזחירות רבה לצד השני של הרחוב. עובר צעד
קדימה ושנים אחורנית מסכנת המרכבות. נזכרתי בסוף העצב שהיה
להסתכלותי יותר מדי בזיו-פניו של דוסטויבסקי ולא הוספתי עוד ללכת
אחרי גונצארוב אלא מתמם ונשאר מרחוק ומלוה אותו במכטי, עד שלא
ראיתיו עוד...

ז. שניאור.

הַנְּסִינְטִין שְׁפִירָא וְאַחֵרִים

(שיחות ספרותיות.)

.III.

גשתלשלה השיחה עד שהגיעה לשנת ישראל המיוחדת, זו שמבצבצת מספרות, שנות השבעים והשמונים ברומיה כמחטים מן הקטיפה ואשר תשעה קבים הימנה נטל דוסטויבסקי.

אותו הצעיר עצמו, שמפר תחילה בשבתו האמנותי של „הבשרון האכזרי“, דבר עתה בגנותו בנידן שנאת-ישראל, שהיתה בו, וכנהו בשם „הוליוגן גאוני“:

— שמא זוכרים אתם, למשל, את אותו היהודוני „איסאי פומיץ“, שציור דוסטויבסקי ברשימותיו מ„בית-המות“?

מתאמץ הוא שם להשחיר את דמות-דיוקנו של יהודי זה בכל האפשר. ראשית, שמנוחך היה בכלל, מין „אפרוח ממושך ומפורט“ בעין וצנקהל זה של גוגול זכרוננו לברכה. והשנית, וכמובן מאליו... הוא מלתי ברבות, למשל: אמיר אחד בקש מ„איסאי פומיץ“ להלוות לו רובל שלם בערבון של סמרטוטים שהוא ממשכן אצלו ו„איסאי פומיץ“ זה נתן לו רק שבע קופיקות... נו, הגעו בעצמכם! והשלישית, מוגילב היה וחצופה,

ובכלל לץ... ובכלל, בכלל אין לשום אליו לב... איננו שוה יהודוני זה שנשים אליו לב, כלומר, אני דוסטויבסקי ואתה הקורא הנכבד (כך משמע מציורו של המספר). ולמרות כל אלה יוצאה לנו תמונה תמימה, מענינת, כמעט סימפטית של אדם קטן כבן-חמשים, אבל מלא חיים וענין כבן שלשים, האחד והיחידי בין הפושעים הפליליים בבית הסהר הנורא שהוא שלא שפך דם, שאינו שותה שכור ואינו מדבר גבלה, החולם על דבר נשואים ובית ובנים אחרי צאתו מבית-הסהר, בעל רגש אמונה חזק ותקוות שלא נתגרפו לשוב אל כבודו באחרית חיו; הנותן את הנדבה היותר גאה לקערה בשעת הצגת-המחזה בבית-הסהר... אשר כל האסירים בלי יוצא מן הכלל (מלבד המספר עצמו) אהבים אותו ומגינים עליו ועוד ועוד... החוליוגן שבדוסטויבסקי אמנם חפץ לצייר אחרת, אבל הגאון שבו נצב כצל על היר הכותבת וכתב אף הוא ונתן עומק ופרספקטיבה לכל הבעה עבודה ולכל מלה צרת-העין של הראשון. ותהי זאת לעונש להאמן עצמו... חפץ בלעם זה לקלל ולהנה נהפכה בפיו הקללה לברכה...

ואולם התנגשות זו בין הצורך ובין האמן ושניות זו שבציורו, המצייר את „איסאי פומיץ“, הקוים המתוחים בין סוביקטיביות קיצונה ובין חוש עמוק לא יצאו מתחת עטו של דוסטויבסקי בלי לקווים גמים ומשונים. כך, למשל, מספר לנו האמן הנדול, שראה, בעיניו ממש ראה, איך יהודוני זה מכין בבית-הסהר ביום הששי בערב את „השבש" שלו (כלומר: מקבל שבת): מתעטף בטלית רבת צבעים (בעלת פסים שחורים?)

ועל ראשו ועל זרועות שתי ידיו, שתי ידיו דוקא, הוא פתח
ברצועות מיני תבות קטנות של עץ (תפילין), מתנועע בערבה ברוח
ומדליק נרות... כל הפושעים היו מתאספים לראות במחזה המנוחך הזה,
וגם הם ראו... בקצור, ערבב המספר הנכבד קרוב ודיסא ולקחיצה ביחד:
תפילין על שתי הידים וטלית בעלת צבעים ונרות וקבלת-שבת ובלבד
שיהא היהודי מעיר בקורא את אותו הלעג שעזר בו, בדוסטויבסקי...
האמן ביחס הישר לאחרים לא לקח כלל על עצמו את הטרחת היתרה
לחקור היטב מה שראה ולספר דבר דבר על אפניו. הלא היהודי
"מנוחך" הוא עוסק באן! ואמנם בסוף ציורו זה יצאה פרוזה בזה מתחת
עטו של המספר:

— אבל בין כך וכך יותר מדי כבר דברתי באיכאי פומיץ...
לא כן בספרו ארוכות וקצרות על-דבר הפושעים הנוראים שבאותו
בית-המסה ואפילו על אלה, שהחיה והקופ והחנינה עולים על רשמי
האדם שבהם. שם הכל ברור לפני דאמן... אין מלה יתרה ואין שום
הבלטה סוביקטיבית ביחס המספר לגבורתו... ואין שום קירסיוו
באותיותיו, ואין הוא קופץ שם בראש להכריז ולהודיע: "כך וכך דעתי
על פלוני או אלמוני" ואינו חותם את דבריו על אלה, כמנ שחתם את
ספרו על-דבר "איכאי פומיץ":

— בין כך וכך יותר מדי כבר דברתי ברוצה זה...

הלא דבר הוא!

אותו בית-המסה, "הבית המת" שבמבית-הרחוקה, הלא השנה

וכעין קו ארום על נבי בקרתו של הצעיר בשיחתו באה אניקרוטה
אופית מאד על-דבר יחסו של דוסטויבסקי ליהודים ולכל מה שנקרא
בשם יהודי. אותו הזקן משנות השבעים ספק אותה לנו באותו מעמד,
ועוד עומד שעמה וריחה המיוחד אשר לה לא נמר, אף על פי שעברו
עליה שנים רבות.

(עוד יבוא)

ז. שניאור.

קונסנטין שפירא ואחרים.

(שיחות ספרותיות.)

IV.

— מליחה, רבותי, — כך החל בעל הזכרונות את ספרו — טרם נגש אל האניקרוטה עצמה עלי להקדים ולספר לכם כמה ענינים צדדניים, שהם בעין קרקע לתמונה.

את השעות היותר טובות עלי לזכור בימים ההם בפטרבורג בחדר משכיתו של קונסנטין שפירא, המזמר והסופר העברי. סבר פנים יפות של רוסי אמתי היה לו, ובית פתוח לרוחה לכל כשרון ולכל אדם אינטליגנטי בכלל, בלי הבדל לאום... אמן-פולגורף ביום ובעל-טעם טוב וסופר ומכנים אורח בערב. ביום — בית מלאכתו הומה מאדם. צריך לדעת, שצ'למניתו של ק. שפירא מוניטין יצאו לה בכל פטרבורג בימים ההם. וגם במוסקבה נודע שמה לתהלה. כל המפורסמים, החל מן הסופרים, המשחקים והאמנים הידועים ועד „החלונות הגבוהים” — פטרבורג של מעלה — כולם היו מצטלמים רק בצ'למניתו. את כל הפוטוגרפיות המובחרות, שאתם רואים עד היום בכל בתי הספר בעיר המלוכה ובאספת

כתביהם של סופרים מפורסמים, כגון טולסטוי, גונטשארוב, דומטויבסקי, טורגנינוב וכ' וכ', על-ידי ק. שפירא נעשו, או נחרתו על עשת ועל נחשת על פי התמונות המצוינות שצלם ק. שפירא. כך היה ביום. ובערב ביתו נהפך לטין סאלון ספרותי. השלחן ערוך והכוסות מבריקות והפרפראות קורצות לכל מזלג שיהא ננעץ בהן... (ביחוד מליחיו הנפלאים של שלחן-שפירא מפורסמים הם בכל „חוגי-הספרות”) והשיחות נוזלות והוכוחים מתלקחים והבדיחות מתפוצצות וכל האפרות הרוסית וכל השאלות הבעיות מתבקרות. וקונסנטין שפירא עצמו בסורדוט השחור שלו, בשערו הבהיר, הארוך, המרוק אל ערפו ובפניו הבריאנות והמאירות, המנוגחות למשעי על זקנו ושפמו, עם פרופיל חזק ונמרין — פנו אמן, שעבר את סף הארבעים, נוטל בכלם חלק גדול. ותמיד הוא מנין בחריפות נמרצה על כל נגיעה קלה בכבוד ישראל. ובסבר פניו היפות נכרת אז מרידות של עברי טוב, השואף למקור מחצבתו ושעוד לא התרגל לקרירות מי-הטבילה הקדושים עד היום, ומרגיש את רטיבותם כצפור פרא זה, שמרגיש מים על נוצותיו... ומי יודע מה שהרהר על עצמו בחצי הלילה, כשהיה נשאר יחודי בחדר משכיתו. הלא בימים ההם כתב את שיריו היותר טובים והספוגים אהבה עמוקה לעמו ולבחוריו המבקשים את המשיח:

...וילכו בחורי החיל

וילכו וילכו יומם וליל.

כיון שנזכרנו בגעגועיו של ק. שפירא למקור מחצבתו, אי אפשר

— מות, יונג! מות!

ויונג מתמתח בפשוט ארבע רגלים ובראש מרלדל. אין גיד ואין כשכוש, פגר מות, עוזרים רגעים אחרים וק. שפירא עושה עליו את לזטיו כביכול ומברך פתאם בקול גדול עברית צהה:

— ברוך אתה ד' מחיה המתים!

ומיד יונג מתחיל להתמודד כמתעורר משנת עולמים, קופץ על רגליו האחרונות בכך אדם ואת רגליו הקדומות הוא שם בחבה על כתפי אדונו, ואדונו שם ידיו על כתפיו של יונג ובמעמד זה הם מתחילים לרקוד רקוד חסידי מין „פרעה לזכרם“, או כדומה לזה. ק. שפירא מנגן בפיו ויונג נובח בפניו נביחה עצורה של התפעלות ועושה את כל סגנון הפא של הרקוד ככל אשר יוכל. כדאי היה לראות את המומר שפירא ברקוד חסידי זה! הנאספים מתנוללים מסביבו מרוב צחוק, ושפירא תחת מסוה של טומס המבדה את אורחיו, פגיו מרוכזים וסריוזיים. נראה היה לעין הבוחנת, שמשחק זה ובדיחה זו הם מעט יותר מבדיחה וממשחק עם הכלב יונג. יש פה משהו גם מ„שפוך המתך“, גם מלעג הגדה מעמו לשאננים הנכרים, גם זעזועים כבושים, גם שאיפה כמוסה אל השורש, שאיפה תמידית, עצורה ונוקבת: הנה שוחקים, שוחקים אתם, מלומדים וסופרים, אתם הנוצרים הגאונים, שקנתם את אמונתו בשכר זכות-ישיבה בפטרבורג, ואני — יהודי אני מכף רגלי ועד קרקדי וכלבי זה נתיחד אף הוא, ורק בתחיה של נו אני מאמין ולא בשל כס! הכל היה בחזות פני שפירא בשעת הרקוד החסידי עם יונג.

לי לעבור בשתיקה על כלבו „יונג“ — שם הכלב, מן הטפוס של הדוג האנגלי היה. כלב גדול וגאה, בעל זנב ארוך וחלק ועז, שהיה מדרכו לנקש בו, מחמת חבה יתרה, על יבלונו רגלי המסבים מתחת לשלחן, בהשבו כודאי, שהוא מסב לו בזה עונג גדול.

כלב זה לא חניכו של ק. שפירא היה. הוא קבל איתו במחנה מאת ידידו הסופר הרוסי A. סגולתו היקרה של האתרון היה „יונג“ זה, ולפלא הוא בעיני, איך נפרד A. מאהוב נפשו ונתנו לשפירא להתעמר בכלבו הנוצרי באופן יהודי בולט כל כך... ק. שפירא למד את יונג מעשים מברחים הרבה, פשוט, בקרקס היה יכול להציגו לראות. יונג זה ספג את תלמודו החדש בחשק רב ורק לעתים רחוקות היה מקבל נזיפה מאת מדריכו:

— ראש של גוי!

רמו לו ליונג, שנתחנך עד עתה אצל נכרים, ומכאן ואילך עליו לזכור, שאצל יהודים הוא נמצא...

הבדיחה היותר חביבה על ק. שפירא היתה להציג לפני מכיריו את מחזה „תחית המתים“, בפועל ממש, מתאספים בביתו, למשל, אורחים ואורחות, רובם רוסים, דנים ומתוכחים עד שמגיעים להשאר-הנפש, אחת הטימות היותר חביבות על בעל-הבית, ופתאם וק. שפירא שירק לכלבו:

— בא הגה, יונג!

יונג בא ומתרפק על אדונו.

מסורים לי מלה במלה מפיו ק. שפירא עצמי:

– ובכן בא אני אצל דוסטויבסקי. כך וכך, פינדר מוהאיוביץ,
אלבום של סופרי-רוסיה, אנו מוציאים. כל חבריך כבר נתנו את
תמונותיהם... ומובן מאליה, שבלעדי תמונתך אי אפשר גם לחשוב על
קובץ זה, ולכן... בבקשה...

דוסטויבסקי הסתכל בפני אורחו, את ניוות עיניו מצמיץ ואת זקנו
הארוך והשקוף מחמת מעוט שעירות אחז באגודל ואצבע באמצע, סמוך
לסנטר, ואז נראו בפניו כל תערובות הטוב והרע, הנאון והצורר שבו,
כל ההתרכזות של שכל בהיר ועמוק וגרוי-העצבים של חולי-נופלים.
ואמר בקול ממושך:

– סליחה, מה שם כבודו?... לא שמעתי בדיוק...

– שפירא, קונסטנטיין שפירא.

– 'המ... ש-פ-י-ר-א... כך.

והוסיף במלמול בינו לבין-עצמו:

– מ... נאצינא! (מ... עם!).

האורח לא הבין תחילה איזו שגיכות יש לו למלמול זה ושתק.

– והלא אינך רוסי, אדוני, פנה אליו דוסטויבסקי, הלא?...

שפירא נבוך רגע אחד. מה יען אותו? ואמר: רוסי אני – שקר הוא.
אמר לו: מומר אני – לא נעים במקצת. אך כרגע התאווש ויען:

– יהודי אנכי!

שחוק עוקץ נציץ בעיני דוסטויבסקי הצרות:

– היודד, היודד, יונג! – כך היו הנאספים מוחאים כף מסביב
למרקדים ורק אחדים שמו לב אל חזות פני שפירא. יונג היה מזדרז
להודות בעד הכבוד שהלקו לו ודויה מצליף בזנבו הקשה על רגלי
המוחאים-כף ועל יבלותיהן.

V.

פעם אחת ביום הראשון, בשעת אספה ספרותית בבית ק. שפירא,
תחת גג הזכוכית של חדר-מלאכתו הגדול, הציע בעל-הבית לפני חבריו
המופרים להוציא באלבום אמנותי אחד את התמונות היותר מעולות של
גדולי סופרי רוסיה עד העת ההיא ועד בכלל – עם רשימות קצרות
אצל כל תמונה ותמונה על כל סופר ויצירותיו. והקובץ האמנותי יקרא
בשם הכללי: „סופרי רוסיה“.

ההצעה מצאה חן בעיני כל הנאספים ונמסרה באותו מעמד לבעל-
ההצעה עצמו להוציאה לאור. וק. שפירא, כאמר, הלא היה מומחה
לדברים שבפוטוגרפיה ובעל טעם טוב.

כל הסופרים הרוסים המעולים בעת ההיא וכל יורשי הסופרים,
ששבקו חיים לכל חי ואשר אליהם פנה ק. שפירא בנידן אלבום זה,
מסרו לו את התמונות הדרושות ברצון רב. ורק אצל אחד עליה הדבר
בקישף, אצל דוסטויבסקי. וכדאי הוא להציג ציון ולספר במה עלתה
לו לקונסטנטיין שפירא הפוטוגרפיה של בעל „החטא וענשו“. הדברים

— המ... כך... יהודי...

ותוך כדי דבור הוסיף הצדה בקול חטמני, אבל לא נמוך ביותר;
לא הצטער אף משקו, שמא ישמע גם אורחו:

— המ... וואָט נאַציאָ! (המ... אבל... עם!)

אחרי מלמול זה היה-דומטויבסקי פושק. את שפתיו וסוגרו
תכופות, כטועם איזה משקה לא ידוע, מביט הצדה ומחליט עוד הפעם
בתנועת ראש קצרות ובמין לעג-שברונו:

— מ... דא, נאַציאָ! (מ... כן. עם!)

באותו רגע, ספר ק. שפירא, נדמו לי פני הסופר הנעלה כל כך
רעים ועלובים ורהוקים. חרוץ עורו הקמוט והצהבהב, תנועות ראשו
ושפתיו ובזזו הגלוי עוררוני רגע לעשות מעשה אשר לא יעשה... מעט
היה בעיניו להעליב רק אותו לבדי, את כל עמו העלוב! אבל התאפקתי.
סוף סוף יוצרו של "קרמזוב", "החטא וענשו" וגואמו של "נאום-פושקין"
ישב לפני. כדאי היה שאתאפק.

— הגידה נא לי, עוררני פיודר מיחאילוביץ-משתיקתי, איזו הוא
התועלת שתצא לך מהוצאת אלבום זה? -- כך אמר בפירוש "תועלת"
(וויגודה), הלא מכור ימכר האלבום בהנויות? הלא?

— כן מכור ימכר. מובן מאליו לא להדפיסו ולנגזו אנו רוצים,
אבל...

— אה — כן. מכור ימכר. כן... מ... כן!

ושוב אחז בזקני סמוך לסנטר כמדבר לעצמו:

— המ... נאַציאָ!

קונסטנטין שפירא באר לו במנוחה ובכבוד, שלשום תועלת פרטית
אינו מחכה מספר זה, שיש לו ברוך השם עסקים יותר טובים מהוצאת
אלבומים, הלא הוא בעל הפוטוגרפיה הזיתר גדולה שבפטרבורג. לא
לשם תועלת, כי אם לשם כבוד הספרות הרוסית...

— אהא, נודרו פיודר מיחאילוביץ באי-אמון, רק לשם הספרות
הרוסית... כן.

ושוב הסתכל בו בעין בוחנת. אבל הרעל שבעיניו הלך הלך ונמוג.
ובכל זאת לא התאפק והוסיף את שלו:

— מ... דא. נאַציאָ.

ההגיון הבריא הכריע סוף סוף את חשדיו של דומטויבסקי. וסוף
סוף היה מבקר את ק. שפירא ונס נכנס להצטלם בבית-מלאכתו של זה
האחרון, כדי לתת את היכולת להכניס בקובץ-האמנותי את התמונת
היותר-אחרונה והיותר טובה שלו. אבל זמן רב אחר זה לא יכול
קונסטנטין שפירא לשכוח את פרשת ראיון זה בבית פיודר מיחאילוביץ
ותמיד היה מספר בזה בלגלוג ובמרירות כבושה, אחז בזקני המדומה
סמוך לסנטר, מהדר עיניו, פושק שפתיו ומחקה את דומטויבסקי כלשונו
וכתנועותיו:

— מ... דא, וואָט... נאַציאָ! (מ... כן. אבל -- עם!)

ברדין, 1917.

